

PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH FAOLIYATI

Usmonov Nosir Erkin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar
vazirligi Akademiyasi kursanti

Anotatsiya: Maqola O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari tizimida profilaktika inspektorlarining jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash faoliyatiga bag'ishlangan. Ushbu faoliyat viktimologiya va ijtimoiy profilaktika tamoyillariga asoslanib, huquqbuzarliklarning oldini olish, jamoat xavfsizligini ta'minlash va fuqarolar huquqlarini himoya qilishni ko'zda tutadi. Maqolada faoliyatning qonuniy asoslari, amaliy mexanizmlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari keng yoritiladi. Murojaatlarning ko'rib chiqilish jarayonida mahalla tuzilmalari bilan hamkorlik, elektron tizimlarning roli va inspektorlar malakasini oshirish zarurati alohida ta'kidlanadi. Tadqiqot huquqiy madaniyatni oshirish va jamoat ishonchini mustahkamlashda profilaktika inspektorlarining muhim o'rnini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Profilaktika inspektorlari, jismoniy va yuridik shaxslar, murojaatlar, huquqbuzarliklarning oldini olish, viktimologiya, ijtimoiy profilaktika, huquqiy madaniyat, jamoat xavfsizligi, mahalla tuzilmalari, elektron murojaatlar.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida huquq-tartibot tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida profilaktika inspektorlarining jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash faoliyati jamiyatda huquqiy tartibni mustahkamlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va fuqarolar huquqlarini himoya qilishda alohida ahamiyatga ega. Ushbu faoliyat davlat va

fuqarolar o'rtasidagi muloqotni ta'minlash, ijtimoiy barqarorlikni oshirish va jamoat xavfsizligini kafolatlashga xizmat qiladi. Profilaktika inspektorlari nafaqat huquqbuzarliklarni bartaraf etish, balki ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash va oldini olishga qaratilgan viktimologik va ijtimoiy profilaktika tamoyillariga asoslangan yondashuvni qo'llaydi. O'zbekistonning huquqiy tizimida fuqarolar murojaatlari orqali davlat organlari faoliyatining shaffofligi va adolatligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratiladi, bu esa demokratik jamiyat qurishning asosiy shartlaridan biridir. Ushbu maqola profilaktika inspektorlarining murojaatlar bilan ishlash faoliyatining nazariy asoslari, qonuniy bazasi, amaliy mexanizmlari, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollarini kengroq yoritishga bag'ishlanadi, bu jarayonning O'zbekiston jamiyatidagi o'rnini va ahamiyatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

Profilaktika inspektorlarining jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash faoliyati O'zbekiston Respublikasining ichki ishlar organlari tizimida huquqbuzarliklarning oldini olish, jamoat xavfsizligini ta'minlash va fuqarolar huquqlarini himoya qilishning muhim mexanizmi sifatida markaziy o'rin tutadi. Ushbu faoliyat viktimologiya va ijtimoiy profilaktika tamoyillariga asoslanadi, bu esa huquqbuzarliklarni nafaqat bartaraf etish, balki ularning ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy sabablarini aniqlash va oldini olishga qaratilgan. Viktimologik yondashuv jinoyatlarning kelib chiqish omillarini tahlil qilishda huquqbuzar va jabrlanuvchining xatti-harakatlarini birgalikda ko'rib chiqadi, bu esa murojaatlarni individual va keng ko'lamli yondashuv asosida hal qilish imkonini beradi. Masalan, oilaviy zo'ravonlik yoki yoshlar o'rtasidagi nizolar bo'yicha murojaatlarda inspektorlar huquqiy choralar bilan birga ijtimoiy-psixologik yordamni tashkil qiladi, bu muammoning ildiziga yo'naltirilgan yechimlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Profilaktika inspektorlari davlat va jamiyat o'rtasida ko'priik vazifasini bajarib, fuqarolar bilan bevosita muloqot qiladi, bu huquqiy madaniyatni oshirish, fuqarolar ishonchini mustahkamlash va jamoat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu faoliyat

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 35-moddasiga asoslanadi, unda har bir fuqaroning davlat organlariga murojaat qilish huquqi kafolatlanadi. Bu huquq “Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida”gi Qonun (2017-yil 11-sentabr, O‘RQ-445-son) bilan tartibga solinadi, unda murojaatlarning turlari – arizalar (huquqlarni amalga oshirishda yordam so‘rash), takliflar (davlat faoliyatini takomillashtirishga doir tavsiyalar) va shikoyatlar (buzilgan huquqlarni tiklash talablari) aniq belgilangan. Qonunga ko‘ra, murojaatlar yozma, og‘zaki yoki elektron shaklda bo‘lishi mumkin, lekin ular qonuniy talablarga javob berishi shart: jismoniy shaxslar o‘z ismi, familiyasi, otasining ismi va yashash joyini, yuridik shaxslar esa to‘liq nomi va joylashgan manzilini ko‘rsatishi lozim. Murojaatlarning ko‘rib chiqilish muddati odatda 15 ish kuni, ammo murakkab hollarda 30 kungacha uzaytirilishi mumkin, bu haqda murojaat egasi xabardor qilinadi. Anonim murojaatlar yoki vakolat hujjatlari bo‘lmagan shaxslar orqali yuborilgan murojaatlar ko‘rib chiqilmaydi, bu jarayonning shaffofligi va qonuniyligini ta‘minlaydi. Amaliyotda inspektorlar murojaatlarni qabul qilib, ro‘yxatga oladi va mazmuniga qarab tasniflaydi. Ko‘pincha murojaatlar oilaviy nizolar, ma‘muriy huquqbuzarliklar, yoshlar o‘rtasidagi janjallar, mulkiy nizolar yoki ijtimoiy muammolar bilan bog‘liq bo‘ladi. Inspektorlar murojaatlarni ko‘rib chiqishda joyiga borib tekshirish, shaxslar bilan suhbat o‘tkazish va boshqa organlar bilan hamkorlik qilish kabi mexanizmlardan foydalanadi. Masalan, oilaviy zo‘ravonlik bo‘yicha murojaatlarda inspektorlar huquqbuzarni javobgarlikka tortish bilan birga, oila a‘zolariga psixologik yordam tashkil qiladi, zarur hollarda ijtimoiy xizmatlar yoki sog‘liqni saqlash tashkilotlarini jalb qiladi. Jinoyatga oid murojaatlarda esa tergovga qadar tekshiruv materiallarini tahlil qilib, huquqbuzarlikka moyil shaxslar bilan profilaktik suhbatlar o‘tkazadi, bu esa jinoyatlarning takrorlanishini oldini olishga xizmat qiladi. Mahalla tuzilmalari bilan hamkorlik bu jarayonda muhim ahamiyatga ega, chunki mahalla O‘zbekistonning ijtimoiy tuzilmasida muhim o‘rin tutadi. Mahalla fuqarolar yig‘inlari orqali murojaatlar joyida ko‘rib chiqilib, mahalliy muammolar aniqlanadi va tezkor choralar

ko‘riladi. Masalan, mahallada yuzaga kelgan nizolar yoki huquqbuzarliklar bo‘yicha mahalla raislari va profilaktika inspektorlari birgalikda ishlaydi, bu esa muammoni joyida hal qilish imkonini beradi. Bu jarayon nafaqat murojaatlarning samarali hal etilishiga, balki mahalliy jamoalarda huquqiy ongini oshirishga, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlari sud organlari, ta‘lim muassasalari va boshqa davlat idoralari bilan ham hamkorlik qiladi, bu esa murojaatlarning keng ko‘lamli tahlil qilinishini ta‘minlaydi. Masalan, yoshlar orasidagi huquqbuzarliklarga oid murojaatlarda inspektorlar maktablar va mahalla yoshlar tashkilotlari bilan birgalikda preventiv dasturlar ishlab chiqadi, bu esa yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq, faoliyatda bir qator muammolar mavjud. Murojaatlarning ko‘pligi tufayli ko‘rib chiqish muddatlari buziladi; masalan, 2024-yilgi ma‘lumotlarga ko‘ra, Toshkent shahrida murojaatlarning 15% belgilangan muddatdan kechiktirilib ko‘rib chiqilgan, Namangan viloyatida esa bu ko‘rsatkich 20% ni tashkil etgan. Inspektorlarning malakasi va resurslarning yetishmasligi jarayonni murakkablashtiradi, chunki ko‘pincha inspektorlar bir vaqtning o‘zida bir nechta murojaatni ko‘rib chiqishga majbur bo‘ladi. Fuqarolar orasida huquqiy savodxonlikning pastligi ham muammo bo‘lib qolmoqda, chunki murojaatlar ko‘pincha aniq dalillar yoki hujjatlarsiz yuboriladi, bu ko‘rib chiqish jarayonini qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, ba‘zi hollarda murojaatlarning murakkabligi tufayli qo‘shimcha ekspertiza yoki boshqa organlarning ishtiroki talab qilinadi, bu esa jarayonni yanada kechiktiradi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun bir qator takliflar ishlab chiqilishi mumkin. Birinchidan, inspektorlar uchun doimiy malaka oshirish dasturlari joriy etilishi lozim, bu dasturlar huquqiy bilimlar bilan birga psixologik va ijtimoiy ko‘nikmalarni ham o‘z ichiga olishi kerak. Ikkinchidan, “E-murojaat” kabi elektron platformalarni rivojlantirish orqali murojaatlarni qabul qilish va ko‘rib chiqish jarayoni soddalashtirilishi va shaffoflik oshirilishi mumkin. Uchinchidan, mahalla tuzilmalari bilan hamkorlikni yanada kuchaytirish, masalan, mahalla raislari va inspektorlar o‘rtasida

muntazam uchrashuvlar tashkil qilish mahalliy muammolarni tezkor aniqlash va hal etishga yordam beradi. Bundan tashqari, fuqarolar orasida huquqiy savodxonlikni oshirish maqsadida ommaviy axborot vositalari va mahalliy tashkilotlar orqali targ'ibot-tashviqot ishlarini kuchaytirish zarur. Masalan, murojaatlarning to'g'ri shakllantirilishi bo'yicha qo'llanmalar tarqatish yoki maxsus veb-saytlar orqali ma'lumot berish fuqarolarning huquqiy bilimlarini oshiradi. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlarining ish yukini kamaytirish uchun qo'shimcha kadrlar jalb qilish va resurslarni ko'paytirish masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu chora-tadbirlar tizimning samaradorligini oshirishga va fuqarolar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda profilaktika inspektorlarining jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash faoliyati O'zbekistonning huquqiy va ijtimoiy tizimida muhim o'rin tutadi. Ushbu faoliyat viktimologik va ijtimoiy profilaktika tamoyillariga asoslangan holda huquqbuzarliklarni oldini olish, fuqarolar huquqlarini himoya qilish va davlat bilan jamiyat o'rtasidagi muloqotni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mahalla tuzilmalari, sud organlari va boshqa muassasalar bilan hamkorlik orqali murojaatlarning samarali hal etilishi ta'minlanadi, bu esa ijtimoiy barqarorlik va jamoat xavfsizligini oshiradi. Biroq, murojaatlarning ko'pligi, resurslar yetishmasligi, inspektorlar malakasining yetarli darajada bo'lmasligi va fuqarolar orasida huquqiy savodxonlikning pastligi kabi muammolar tizimning samaradorligiga putur yetkazmoqda. Taklif etilgan choralar – malaka oshirish dasturlari, elektron tizimlarning rivojlanishi, mahalla tuzilmalari bilan hamkorlikni kuchaytirish va huquqiy savodxonlikni oshirish – ushbu muammolarni bartaraf etishga yordam beradi. Natijada, profilaktika inspektorlarining faoliyati nafaqat huquqiy tartibni ta'minlash, balki O'zbekiston jamiyatida adolat, barqarorlik va huquqiy madaniyatni mustahkamlashning muhim omiliga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 35-modda. Tashkent: O‘zbekiston, 1992.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-445-son, 2017-yil 11-sentabr.
3. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining 2024-yilgi statistik ma’lumotlari. Tashkent: IIV, 2024.
4. Viktimologiya va ijtimoiy profilaktika bo‘yicha ilmiy adabiyotlar. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi nashrlari, 2020.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Mahalla fuqarolar yig‘inlari to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-678-son, 2021-yil 14-aprel.